

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

สิทธิในการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับคดีเลือกตั้ง

โดย ดร.ประวิช รัตนเพียร
รหัส 590417

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 4
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

สารบัญ

	หน้า
๑. บทนำ	๒
๒. สิทธิมนุษยชน	๓
๓. สิทธิมนุษยชนในประเทศไทย	๔
๔. สิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย	๕
๕. สิทธิในการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับคดีเลือกตั้ง	๗
๖. บทสรุป	๑๗
๗. บรรณานุกรม	๑๘

สิทธิในการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับคดีเลือกตั้ง

ดร.ประวิช รัตนเพียร^๑

บทคัดย่อ

บทคัดย่อ

สิทธิมนุษยชนเป็นหลักการพื้นฐานที่เป็นสากล นานาประเทศต่างให้ความสำคัญต่อสิทธิ เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชาชน ซึ่งประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคสนธิสัญญาระหว่าง ประเทศด้านสิทธิมนุษยชนและนำมาเป็นหลักการหนึ่งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร โดยได้ให้การ รับรองสิทธิเสรีภาพเพื่อเป็นหลักประกันให้แก่ประชาชน โดยมีเจตนารมณ์เพื่อเป็นการส่งเสริมและ ค้ำครองสิทธิ เสรีภาพของประชาชนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองระบอบประชาธิปไตยและ ตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐได้อีกทางหนึ่ง เพื่อให้เกิดความโปร่งใส และ ความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นในสังคม เช่นเดียวกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับคดีเลือกตั้ง ถือเป็น กระบวนการที่ให้สิทธิแก่ผู้ร้อง สิทธิของผู้คัดค้าน และสิทธิของพยาน ในการได้รับการพิจารณาคดี อย่างเท่าเทียม เป็นธรรม โปร่งใส และโดยเร็ว เพราะกระบวนการพิจารณาใช้ระบบไต่สวน ศาลมี อำนาจในการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานโดยไม่ถูกจำกัดเฉพาะข้อเท็จจริงและ พยานหลักฐานที่คู่ความเสนอเท่านั้น ดังนั้นศาลจึงมีบทบาทที่สำคัญในการมิให้มีการละเมิดสิทธิ มนุษยชน อันเป็นการคุ้มครองสิทธิของประชาชนอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: เท่าเทียม เป็นธรรม โปร่งใส และโดยเร็ว

^๑ นายประวิช รัตนเพียร กรรมการการเลือกตั้ง

บทนำ

หลักสิทธิมนุษยชนเป็นหลักการสำคัญทั้งในทางกฎหมายและในทางรัฐศาสตร์ปกครอง ซึ่งถือว่าเป็นหลักการที่รัฐตามความหมายอย่างกว้าง หมายถึง ศาล รัฐบาล และสภานิติบัญญัติจะต้องบัญญัติหรือใช้บังคับกฎหมายโดยไม่เป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชน ซึ่งถือได้ว่าหลักสิทธิมนุษยชนเปรียบเสมือนภูมิหลังของการกระทำทั้งหลายของรัฐที่จะต้องไม่ขัดหรือแย้ง โดยรัฐจะต้องให้สิทธิและเสรีภาพ ความเสมอภาค ตลอดจนถึงไม่บั่นทอนเหยียดหยามศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์

สิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา รัฐจะต้องถือว่าบุคคลทั้งหลายที่เข้ามาสู่กระบวนการยุติธรรมเป็นผู้มีสิทธิและเสรีภาพในการใช้สิทธิหรือไม่ใช้สิทธิในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมีลักษณะเป็นประธานในคดี (Process –Subject) ไม่ใช่กรรมในคดี (Process –Object) ซึ่งถ้าเป็นกรรมในคดีเท่ากับว่ากระบวนการยุติธรรมดังกล่าวไม่ให้บทบาทของผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ถูกกล่าวโทษในการใช้สิทธิและเสรีภาพ แต่รัฐจะเป็นผู้มีบทบาทกำหนดเส้นทางแห่งสิทธิและเสรีภาพการดำเนินคดีแต่ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น รัฐจะประกันสิทธิและเสรีภาพมากกว่าการจำกัดสิทธิโดยรัฐ จะไม่เข้าไปแทรกแซงหรือบังคับ ช่มชู้ หรือตัดสิทธิเสรีภาพในกระบวนการตัดสินใจของผู้ถูกกล่าวหา อีกทั้งรัฐจะต้องแสวงหาพยานหลักฐานที่ไม่ใช่เฉพาะจะทำให้เกิดผลร้าย แต่จะต้องค้นหาความจริงทั้งในแง่ที่เป็นผลดี ซึ่งจะทำให้ ผู้ถูกกล่าวหาหลุดพ้นจากการถูกกล่าวหาหรือกล่าวโทษได้ตามหลัก “ยกเหตุแห่งความสงสัยให้แก่จำเลย” (Proof beyond reasonable doubt) ซึ่งถือว่าเป็นการที่รัฐเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งเป็นพลเมืองของรัฐ จึงถือได้ว่ารัฐให้ความสำคัญในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และดำเนินการตามสิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริง ซึ่งสิทธิมนุษยชนตามกระบวนการทางอาญา ได้แก่ สิทธิการได้รับการสันนิษฐานว่าไม่มีความผิด สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุมโดยพลการ สิทธิที่จะไม่ถูกค้นในที่รโหฐานโดยพลการ สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลย สิทธิของพยาน สิทธิของผู้เสียหาย สิทธิของจำเลย

ส่วนสิทธิในการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับคดีเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ กำหนดไว้ว่ากรณีที่เกิดคณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นว่า สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภาคนใดสิ้นสุดลงให้ส่งเรื่องไปยังประธานสภาที่ผู้นั้นเป็น

สมาชิกและให้ประธานแห่งสภานั้นส่งเรื่องไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัย หรือเห็นว่าหากความเป็น รัฐมนตรีสิ้นสุดลงเฉพาะตัวให้คณะกรรมการการเลือกตั้งยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ หรือกรณี ที่ประกาศผลการเลือกตั้งแล้ว หากคณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นว่าควรให้มีการเลือกตั้งใหม่ หรือเพิก ถอนสิทธิเลือกตั้งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหาร ท้องถิ่น ให้ยื่นคำร้องต่อศาลฎีกาหรือศาลอุทธรณ์วินิจฉัย แล้วแต่กรณี และให้คำสั่งของศาลเป็นที่สุด และการพิจารณาของศาลใช้วิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีเลือกตั้งตามระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่า ด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับคดีเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ.๒๕๕๐ หรือระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาล ฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับคดีเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในการ เลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๕๐ หรือข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธี พิจารณาและการทำคำวินิจฉัย พ.ศ.๒๕๕๐ โดยการพิจารณาใช้ระบบไต่สวนและเป็นไปโดยเร็ว ซึ่งศาล จะมีบทบาทสำคัญในการสืบพยานหรือไต่สวนให้ได้ความจริงมากที่สุด

๑. สิทธิมนุษยชน

ความเป็นมาของสิทธิมนุษยชนที่เป็นสากล

สิทธิมนุษยชนมีพัฒนาการมาจากความพยายามของมนุษย์ที่จะให้ศักดิ์ศรีของมนุษย์ชนได้รับการเคารพ แนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนเกิดจากแนวคิดที่มาจากหลากหลายประเพณีและศาสนา ต่อมาผู้บริหารประเทศและนักกฎหมายต่างมีบทบาทในการส่งเสริมแนวคิดและกลายเป็นบทบัญญัติ และรัฐธรรมนูญขึ้น ต่อมา มีการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้นเมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ค.ศ.๑๙๔๕ ผู้นำประเทศสมาชิก ๕๐ ประเทศ ได้ร่วมลงนามในกฎบัตรสหประชาชาติ โดยมีเป้าหมายหลักคือ “เพื่อปกป้องคนรุ่นต่อไปจากภัยพิบัติของสงคราม และเพื่อยืนยันความศรัทธาในสิทธิมนุษยชนขั้น พื้นฐานในศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษย์ และในสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรี” และมาตรา ๑ ของกฎบัตรสหประชาชาติ ระบุจุดมุ่งหมายประการหนึ่ง คือ เพื่อบรรลุความร่วมมือระหว่างชาติในการ

ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการเคารพสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ทุกคนโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา

ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้ร่วมรับรองนั้นถือเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติต่อกันของมวลมนุษย์และบรรดานานาชาติ แม้มิได้มีผลบังคับทางกฎหมายก็ตาม แต่ปฏิญญาสากลฉบับนี้ถือเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่บรรดาประเทศทั่วโลกและได้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล เนื่องจากสิทธิที่ระบุไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนั้นจำแนกได้เป็น

๑. สิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งรวมถึงสิทธิในชีวิต เสรีภาพและความมั่นคงของบุคคล อิสรภาพจากความเป็นทาสและการถูกทรมาน ความเสมอภาคในทางกฎหมาย การคุ้มครองเมื่อถูกจับ กักขังหรือเนรเทศ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม การมีส่วนร่วมทางการเมือง สิทธิการสมรสและการตั้งครอบครัว เสรีภาพขั้นพื้นฐานในทางความคิด มโนธรรมและศาสนา การแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก เสรีภาพในการชุมนุม และการเข้าร่วมสมาคมอย่างสันติ สิทธิในการมีส่วนร่วมในรัฐบาลของตนโดยตรงหรือการส่งผู้แทนที่ได้รับการเลือกตั้งอย่างเสรี

๒. สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งครอบคลุมถึงสิทธิในการทำงาน การได้รับค่าตอบแทนที่เท่ากันสำหรับงานที่เท่ากัน สิทธิในการก่อตั้งและเข้าร่วมสหภาพแรงงาน สิทธิในมาตรฐานการครองชีพที่เหมาะสม สิทธิในการศึกษาและสิทธิในการเข้าร่วมใช้ชีวิตทางวัฒนธรรมอย่างเสรี

๒. สิทธิมนุษยชนในประเทศไทย

สิทธิมนุษยชนทางสากลมีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในการเข้าเป็นภาคีสันติสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน เช่น

- ๑) อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ
- ๒) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก
- ๓) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

๔) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ทั้งนี้อนุสัญญาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนจะมีผลบังคับใช้ในประเทศไทยนั้นจะต้องมีการอนุวัติการ คือดำเนินการให้เป็นผลตามบทบัญญัติแห่งอนุสัญญา (Implement the Provisions of a Convention) โดยการตรากฎหมายภายในประเทศหรือปรับแก้กฎหมายภายในประเทศ เพื่อให้สอดคล้องและรองรับกับพันธกรณีอนุสัญญาดังกล่าว

๓. สิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ รับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ถือว่าเป็นฉบับสมบูรณ์อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในรัฐธรรมนูญหลายฉบับที่ผ่านมา โดยมีเจตนารมณ์เพื่อเป็นการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐเพิ่มขึ้น สามารถจำแนกสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญออกได้เป็นสามส่วน ดังนี้

๑) สิทธิ เสรีภาพในความเป็นมนุษย์ เป็นสิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย ความคิด จิตใจ และความเป็นอยู่ของประชาชน ถือเป็นสิทธิที่ติดมากับประชาชน ตั้งแต่เกิดมาเป็นคน รัฐไม่อาจปฏิเสธความเป็นคน และศักดิ์ศรีความเป็นคนของประชาชนด้วยการกระทำที่เป็นการล่วงล้ำ คุกคาม หรือละเมิดได้ เช่น การไม่ถูกลงโทษด้วยวิธีโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม การมีเสรีภาพในเคหสถานส่วนตัว เสรีภาพการเดินทาง การนับถือศาสนา การสื่อสาร คมนาคม การแสดงความคิดเห็น การมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน และการเลือกถิ่นที่อยู่ เป็นต้น ตามมาตรา ๔ มาตรา ๒๖ และมาตรา ๒๘ ที่กล่าวว่าเป็นสิทธิที่จะอยู่ จะเป็น หรือเป็นสิทธิที่ติดมากับตัวประชาชน ก็เพราะเป็นสิทธิที่เป็นส่วนควบติดอยู่กับความเป็นคนตามธรรมชาติโดยที่ทุกคนมีอยู่เหมือนกัน รัฐไม่อาจเข้าไปแทรกแซงให้เกิดความแตกต่างหรือสูญเสียสิทธิอันเป็นเสมือนองค์ประกอบของชีวิต จิตใจ และร่างกายได้ ดังนั้นสิทธิ เสรีภาพในความเป็นมนุษย์จึงเป็นสิทธิของคนที่ไม่ห้ามไม่ให้รัฐกระทำซึ่งอาจเรียกสิทธิแบบนี้ว่าเป็นสิทธิที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐ

๒) สิทธิ เสรีภาพในความเป็นพลเมือง เป็นสิทธิ เสรีภาพเกี่ยวกับการที่สามารถเรียกร้อง ความต้องการขั้นพื้นฐานจากรัฐในฐานะที่เป็นราษฎรของรัฐ ซึ่งรัฐมีหน้าที่ให้การตอบในรูปของบริการ สาธารณะ ถือเป็นสิทธิที่จะเรียกขอได้ จะรับเอาได้ หรือเป็นสิทธิที่ตามมาในตัวโดยยกขึ้นมาจาก ความเป็นพลเมืองหรือเป็นราษฎรของรัฐ โดยรัฐไม่อาจจะปฏิเสธความรับผิดชอบหรือความช่วยเหลือ ด้วยการเพิกเฉยไม่กระทำการตอบสนองตามความเรียกร้องต้องการของประชาชนซึ่งรัฐมีหน้าที่ให้ ความคุ้มครองได้แก่ สิทธิในการรับการศึกษา สิทธิของผู้บริโภค สิทธิเสรีภาพในการชุมนุม เสรีภาพใน การรวมตัวเป็นหมู่คณะ สิทธิการรับข้อมูลข่าวสารจากรัฐ เสรีภาพการจัดตั้งพรรคการเมือง สิทธิการรับ บริการสาธารณสุข สิทธิการฟ้องหน่วยราชการ สิทธิส่วนร่วมกับรัฐ สิทธิคัดค้านการเลือกตั้ง สิทธิใน การเข้าชื่อเสนอกฎหมายและข้อบัญญัติท้องถิ่น สิทธิการเข้าชื่อถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ดังนั้นสิทธิเสรีภาพในความเป็นพลเมืองจึงเป็นสิทธิของพลเมืองที่ไม่จำเป็นว่าทุกคนจะต้องได้รับ ประโยชน์เท่ากัน แต่หากเป็นสิทธิอะไรของใครก็เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องรับผิดชอบในการสนองตอบ ต่อการใช้สิทธินั้น กล่าวคือ พลเมืองที่เป็นเด็กย่อมสามารถเรียกร้องการศึกษาฟรีในภาคบังคับจากรัฐ ได้เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ก็ย่อมสามารถเรียกร้องการใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งได้ ดังนั้นสิทธิเสรีภาพของ พลเมืองจึงเป็นสิทธิที่สงวนไว้ให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องจัดทำให้ประชาชน หรือบังคับให้รัฐจะต้อง กระทำ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นสิทธิที่เป็นปฏิฐานกับรัฐ

๓) สิทธิในความเสมอภาค เป็นสิทธิ เสรีภาพเกี่ยวกับการได้รับการปฏิบัติเท่าเทียมกันจากรัฐ หรือการไม่เลือกปฏิบัติ เว้นแต่การเลือกปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือให้ผู้เสียเปรียบ ผู้ด้อยโอกาส ได้รับสิทธิ โอกาสเท่าเทียมกับคนอื่นได้ ซึ่งถือเป็นสิทธิที่จะมีจะเหมือนหรือเป็นสิทธิ เสรีภาพที่ดำรงอยู่นอกตัว ของประชาชน ตามมาตรา ๓๐ โดยรัฐไม่อาจปฏิเสธความเป็นกลาง หรือความเป็นธรรมด้วยการละเลย เพิกเฉยไม่ยื่นมือเข้าไปช่วย หรือหยิบยื่นโอกาสอันพึงมีพึงได้ให้กับประชาชนได้รับอย่างเสมอภาคเท่า เทียมกัน โดยที่ไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบ เพราะความแตกต่างตามธรรมชาติ และเพราะการกระทำ หรือละเว้นการกระทำของรัฐที่ไม่เท่าเทียมกัน เช่น การเสมอกันในกฎหมาย การไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน การได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะ การได้รับความคุ้มครองโดยรัฐ และสิทธิได้รับความ ช่วยเหลือจากรัฐ เป็นต้น ดังนั้นสิทธิในความเสมอภาคจึงเป็นสิทธิที่รัฐให้หลักประกันในการได้รับการ

ปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน แต่รัฐไม่ต้องผูกพันว่าทุกคนจะต้องเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการใช้สิทธินั้นให้ได้เท่ากันเสมอไป สิทธิในความเสมอภาคจึงเป็นสิทธิที่กำหนดให้รัฐดำรงฐานะของความเป็นคนกลางในการถือดุลยระหว่างความแตกต่างกันตามธรรมชาติของคนกับความเท่าเทียมกันตามกฎหมาย และการปฏิบัติของรัฐเพื่ออุดช่องว่างไม่ให้ความต่างนั้นเป็นเหตุให้เกิดเงื่อนไขของความไม่ยุติธรรมขึ้นในสังคม แต่ประโยชน์จากความยุติธรรมนั้นเป็นสิ่งที่แต่ละคนต้องสร้างต่อขึ้นมาให้ตัวเองในภายหลังหรือไปหาเอาได้ข้างหน้า เมื่อรัฐได้ช่วยสร้างหลักประกันความยุติธรรมให้แล้ว ซึ่งอาจเรียกสิทธิแบบนี้ว่าเป็นสิทธิที่เป็นพันธะกับรัฐ

สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย ถูกนิยามตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ว่า “สิทธิมนุษยชน หมายถึง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายหรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม”

๔. สิทธิในการดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับคดีเลือกตั้ง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๙๑ กำหนดว่ากรณีที่คณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภา คนใดสิ้นสุดลง ให้ส่งเรื่องไปยังประธานสภาที่ผู้นั้นเป็นสมาชิก และให้ประธานแห่งสภานั้นส่งเรื่องไปยังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัย มาตรา ๑๘๒ กำหนดว่าหากความเป็นรัฐมนตรีสิ้นสุดลงเฉพาะตัวให้คณะกรรมการการเลือกตั้งยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ และมาตรา ๒๓๙ กำหนดว่า กรณีที่ประกาศผลการเลือกตั้งแล้ว หากคณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นว่าควรให้มีการเลือกตั้งใหม่ หรือเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น ให้ยื่นคำร้องต่อศาลฎีกาหรือศาลอุทธรณ์วินิจฉัย แล้วแต่กรณี และให้คำสั่งของศาลเป็นที่สุด

การดำเนินการกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับคดีเลือกตั้ง ใช้วิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีเลือกตั้งตามระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับคดีเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๕๐

หรือระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับคดีเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๕๐ หรือข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาและการทำคำวินิจฉัย พ.ศ.๒๕๕๐ การพิจารณาใช้ระบบไต่สวนและเป็นไปโดยเร็ว ซึ่งระบบไต่สวน หมายถึง การตรวจพยานหลักฐาน การนั่งพิจารณา การสืบพยานหรือกระบวนการพิจารณาของศาลเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและพยานหลักฐาน โดยระบบไต่สวนมีความแตกต่างกับระบบกล่าวหาคือ ระบบไต่สวน ศาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสืบพยานหรือไต่สวนให้ได้ความจริงมากที่สุด ส่วนระบบกล่าวหา คู่ความเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสืบพยานในศาลตามหลักผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นนำสืบ

๑. ความหมายของ “คดีเลือกตั้ง”

คดีเลือกตั้ง หมายถึง คดีเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่คณะกรรมการการเลือกตั้งยื่นต่อศาลฎีกา หรือศาลอุทธรณ์ กล่าวหาว่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ผู้เข้ารับการสรรหาสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น กระทำการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการเลือกตั้ง เพื่อวินิจฉัยมีคำสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่หรือให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งตลอดจนคดีที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งขาดคุณสมบัติ และคดีที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา หรือรัฐมนตรีขาดสมาชิกสภา รวมทั้งคดีที่คณะกรรมการการเลือกตั้งยื่นต่อศาลรัฐธรรมนูญให้ยุบพรรคการเมือง ตามอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการการเลือกตั้ง

ศาล หมายถึง ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลฎีกา หรือศาลอุทธรณ์ ที่มีอำนาจรับคำร้องและดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีตามรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา หรือพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง

ผู้ร้อง หมายถึง คณะกรรมการการเลือกตั้งหรือนายทะเบียนพรรคการเมือง ซึ่งเป็นผู้ยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อพิจารณาวินิจฉัยคดีตามรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา หรือพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง

ผู้คัดค้าน หมายถึง ผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ถูกร้องที่เข้ามาในคดีตามรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง หรือผู้ซึ่งถูกศาลเรียกเข้ามาในคดี

๒. สิทธิการจัดทำคำร้อง บัญชีระบุงพยาน คำแถลง และหนังสือมอบอำนาจ

๒.๑ สิทธิการจัดทำคำร้อง

คดีเลือกตั้งจะเริ่มต้นด้วยการยื่นคำร้อง โดยคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นผู้จัดทำคำร้องตามแบบพิมพ์ของศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา หรือศาลรัฐธรรมนูญ คำร้องต้องทำเป็นหนังสือ และใช้ถ้อยคำสุภาพจะร้องด้วยวาจาไม่ได้ และคำร้องต้องมีรายการตามระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา ว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับคดีเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ.๒๕๕๐ ข้อ ๖ หรือระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับคดีเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๕๐ ข้อ ๖ หรือข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาและการทำคำวินิจฉัย พ.ศ.๒๕๕๐ ข้อ ๑๘

๒.๒ สิทธิการจัดทำบัญชีระบุงพยานและคำแถลง

ผู้ร้องต้องยื่นบัญชีระบุงพยานพร้อมคำแถลงแสดงเหตุผลความจำเป็นในการอ้างพยานและวิธีการได้มาซึ่งพยานมาพร้อมกับคำร้อง โดยอาจอ้างตนเอง บุคคล และหลักฐานอื่นเป็นพยานได้ ตามระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับคดีเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ.๒๕๕๐ ข้อ ๑๑ ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับคดีเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๕๐ ข้อ ๑๑ หรือข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาและการทำคำวินิจฉัย พ.ศ.๒๕๕๐ ข้อ ๓๓ การยื่นบัญชีระบุงพยานต้องทำคำแถลงแสดงเหตุผลความจำเป็นในการอ้างพยานประกอบไปกับบัญชีระบุงพยานด้วย ทั้งนี้เป็นเรื่องของหลักการที่ว่าคู่ความมีสิทธิอ้างพยานได้ตามที่ศาลเห็นสมควร ดังนั้นเมื่อยื่นบัญชีระบุงพยานก็ต้องแถลงถึงเหตุผลความจำเป็นในการอ้างด้วยเพื่อศาลจะได้พิจารณาสั่ง

ตามที่เห็นสมควร โดยต้องกล่าวถึงรายละเอียดของพยานแต่ละปากว่าจำเป็นต้องนำเข้าสู่การไต่สวนเพราะเหตุใด เป็นพยานสำคัญอย่างไร มีความเกี่ยวข้องกับคดีอย่างไร

๒.๓ สิทธิการจัดทำหนังสือมอบอำนาจ

คณะกรรมการการเลือกตั้งในฐานะผู้ร้อง โดยปกติมิได้ไปดำเนินกระบวนการพิจารณาในคดีและได้มอบอำนาจให้ประธานกรรมการการเลือกตั้งดำเนินคดีแทนคณะกรรมการการเลือกตั้ง รวมทั้งให้ประธานกรรมการการเลือกตั้งมอบอำนาจช่วงให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือคณะบุคคลมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการคดีแทนก็ได้ ซึ่งในการจัดทำหนังสือมอบอำนาจจะมีรายละเอียดเกี่ยวกับการมอบอำนาจให้บุคคลที่ได้รับมอบอำนาจมีอำนาจดำเนินการไต่สวนและดำเนินกระบวนการพิจารณาใดหรือดำเนินการใดๆ ในการดำเนินคดีเลือกตั้ง

๓. สิทธิการยื่นคำร้อง

การยื่นคำร้องต่อศาลฎีกา ศาลอุทธรณ์ หรือศาลอุทธรณ์ภาคที่เขตเลือกตั้งอยู่ในเขตอำนาจของศาล ผู้ร้องต้องยื่นพร้อมสำเนาคำร้องและเอกสารประกอบ ข้อความถูกต้องเป็นอย่างดีเดียวกันเท่ากับจำนวนผู้ถูกกล่าวหาตามคำร้องและอีกจำนวนห้าชุดต่อศาล ตามระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกากว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับคดีเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๕๐ ข้อ ๖ วรรคสาม ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกากว่าด้วยวิธีพิจารณาและวินิจฉัยคดีที่เกี่ยวกับคดีเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๕๐ ข้อ ๖ วรรคสาม โดยผู้ร้องไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเลือกตั้ง โดยให้ยื่นบัญชีระบุพยานพร้อมคำแถลงแสดงเหตุผลความจำเป็นในการอ้างพยานและวิธีการได้มาซึ่งพยานไปพร้อมกับคำร้อง

กรณีการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญให้ยื่นคำร้องและบัญชีระบุพยานพร้อมคำแถลงแสดงเหตุผลความจำเป็นในการอ้างพยานและวิธีการได้มาซึ่งพยานไปพร้อมกับคำร้อง

๔.สิทธิการสั่งคำร้อง

เมื่อคณะกรรมการการเลือกตั้งยื่นคำร้องและดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเลือกตั้งในศาล ซึ่งจะต้องนำคำร้องไปยื่นต่อศาลและศาลจะตรวจและมีคำสั่งรับหรือไม่รับคำร้องภายใน ๓ วันนับแต่วันรับคำร้อง เมื่อศาลมีคำสั่งรับคำร้องของคณะกรรมการการเลือกตั้งไว้พิจารณาวินิจฉัย ศาลจะส่งสำเนาคำร้องแก่ผู้ถูกกล่าวหาหรือมีคำสั่งแจ้งให้ผู้ถูกกล่าวหามารับสำเนาคำร้องภายในระยะเวลาที่กำหนด และศาลจะเป็นผู้แจ้งประธานสภาผู้แทนราษฎร หรือประธานวุฒิสภา กรณีที่ถูกกล่าวหาเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภา หรือแจ้งประธานสภาท้องถิ่น กรณีที่ถูกกล่าวหาเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือแจ้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีที่ถูกกล่าวหาเป็นนายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นั้นว่าศาลได้รับคำร้องไว้พิจารณาแล้ว มีผลทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นที่คณะกรรมการการเลือกตั้งเห็นควรให้มีการเลือกตั้งใหม่ หรือเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งภายหลังประกาศผลการเลือกตั้ง ต้องหยุดปฏิบัติหน้าที่จนกว่าศาลจะมีคำสั่งยกคำร้อง (ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา ข้อ ๘ และข้อ ๙)

กรณีการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ เมื่อคณะกรรมการการเลือกตั้งยื่นคำร้องต่อศาลแล้วประธานศาลรัฐธรรมนูญจะแต่งตั้งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญประจำคดี เพื่อตรวจคำร้องและมีความเห็นได้ ๒ กรณีคือ (๑) กรณีเห็นควรรับคำร้องจะต้องทำเป็นคำสั่งรับคำร้องไว้พิจารณาวินิจฉัยภายใน ๑๕ วันนับแต่วันที่ได้รับการแต่งตั้ง (๒) กรณีมีความเห็นสั่งไม่รับคำร้องให้ตุลาการประจำคดีเสนอศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาภายใน ๗ วัน หากศาลรัฐธรรมนูญเห็นพ้องด้วยให้จัดทำเป็นคำสั่งของศาลรัฐธรรมนูญ แต่กรณีศาลรัฐธรรมนูญไม่เห็นพ้องด้วยให้ทำตามความเห็นของศาลรัฐธรรมนูญ (ข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญ ข้อ ๒๗)

๕.สิทธิการยื่นคำคัดค้าน

การยื่นคำคัดค้านต่อศาลอุทธรณ์ หรือศาลฎีกา ผู้ถูกกล่าวหาที่ยื่นคำคัดค้านเข้ามาในคดีก็จะเป็นผู้คัดค้าน ซึ่งต้องยื่นคำคัดค้านภายใน ๗ วัน นับตั้งแต่วันรับสำเนาคำร้องจากศาลฎีกา หรือศาลอุทธรณ์ หรือศาลอุทธรณ์ภาค เนื้อหาของคำคัดค้านจะเป็นการคัดค้านข้อกล่าวหาที่ผู้ร้องกล่าวหา

ว่าผู้คัดค้านกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ.๒๕๕๐ หรือพระบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๕ พร้อมเหตุผลและพยานหลักฐาน โดยคำคัดค้านมีรายการต่างๆ เช่นเดียวกับคำร้อง แตกต่างกันว่าคำคัดค้านมีเนื้อหาเป็นการคัดค้านข้อกล่าวหาในคำร้องของคณะกรรมการการเลือกตั้ง หากผู้ถูกกล่าวหาไม่ยื่นคำคัดค้านภายใน ๗ วันนับแต่วันรับสำเนาคำร้องหรือไม่มารับสำเนาคำร้องภายในระยะเวลาที่กำหนด ให้ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไป (ตามระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา ข้อ ๘ และข้อ ๑๑ วรรคสอง)

กรณีการยื่นคำชี้แจงต่อศาลรัฐธรรมนูญ เมื่อศาลรัฐธรรมนูญหรือตุลาการประจำคดีมีคำสั่งรับคำร้องไว้พิจารณาวินิจฉัยให้ส่งสำเนาคำร้องแต่ผู้ถูกร้อง และให้ผู้ถูกร้องยื่นคำชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาภายใน ๑๕ วัน หากผู้ถูกร้องไม่ยื่นคำชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาภายในระยะเวลาที่กำหนดหรือไม่มารับสำเนาคำร้องภายในกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไป (ข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญข้อ ๒๙)

๖.สิทธิการตรวจพยานหลักฐาน

เมื่อศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีการับคำร้องไว้พิจารณาแล้วศาลก็จะส่งเกี่ยวกับเรื่องการส่งสำเนาคำร้องแก่ผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ถูกร้อง ตลอดจนจัดตรวจพยานหลักฐานหรือนัดไต่สวนและแจ้งผู้เกี่ยวข้องต่อไป โดยในการตรวจพยานหลักฐานคู่ความทั้งสองฝ่ายอาจอ้างตนเอง บุคคลหรือหลักฐานอื่นเป็นพยานได้ตามที่ศาลเห็นสมควร และมีสิทธิขอตรวจพยานหลักฐานและคัดสำเนาพยานหลักฐานของตนเองหรือของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งได้ ทั้งนี้จะต้องเป็นพยานที่คู่ความได้ยื่นบัญชีระบุพยานพร้อมคำแถลงแสดงเหตุผลความจำเป็นในการอ้างพยานและวิธีการได้มาซึ่งพยานดังกล่าวมาพร้อมกับคำร้องหรือคำคัดค้าน คู่ความอาจยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมพร้อมแถลงแสดงเหตุผลความจำเป็นได้ตามที่ศาลเห็นสมควร โดยศาลอาจกำหนดให้มีการตรวจพยานหลักฐานก่อนวันนัดพิจารณาก็ได้ ในการตรวจพยานหลักฐาน ศาลจะมีบทบาทอย่างมากในการทำความเข้าใจและสรุปประเด็นต่างๆ ให้คู่ความเข้าใจตรงกัน และพิจารณาว่าจะรับกันได้ประเด็นใด ข้อเท็จจริงใดบ้าง จะสืบพยานมากน้อย

แค่ไหน เพียงใด พยานซ้ำซ้อนกันหรือไม่ และวันนัดตรวจพยานหลักฐานศาลจะต้องตกลงกับคู่ความในเรื่องของการกำหนดแนวทางการสืบพยานหรือการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไป เช่น จำนวนพยาน จำนวนนัด ประเด็นที่ต้องสืบ ลำดับของพยาน เป็นต้น หากมีกรณีที่คู่ความไม่มาศาลในวันนัดตรวจพยานหลักฐานศาลก็จะสั่งในแต่ละกรณีคือ

(๑) กรณีผู้ร้องไม่มาศาลให้ถือว่าผู้ร้องไม่ประสงค์ให้ศาลมีคำสั่งตามคำร้องแล้วให้ศาลสั่งจำหน่ายคดี

(๒) กรณีผู้คัดค้านไม่มาศาล ให้ศาลพิจารณาคดีไปฝ่ายเดียว (ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา ข้อ ๑๒)

กรณีการตรวจพยานหลักฐานของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลอาจกำหนดให้มีการตรวจพยานหลักฐานก่อนก็ได้ และต้องแจ้งให้คู่กรณีทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า ๑๕ วัน และก่อนวันนัดตรวจพยานหลักฐานไม่น้อยกว่า ๗ วันให้คู่กรณียื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลรัฐธรรมนูญ (ข้อกำหนดตามรัฐธรรมนูญ ข้อ ๓๔) ในวันนัดตรวจพยานหลักฐานให้คู่กรณีนำพยานหลักฐานยื่นต่อศาลเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายมีโอกาสตรวจสอบพยานหลักฐาน จากนั้นศาลรัฐธรรมนูญจะกำหนดวันนัดสืบพยานต่อไป (ข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญข้อ ๓๕)

๗.สิทธิการขอให้ศาลออกหมายเรียก

การขอให้ศาลออกหมายเรียก พยานไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล พยานวัตถุ หรือพยานเอกสาร จะต้องยื่นคำแถลงขอศาลออกหมายเรียก แถลงต่อศาลว่ามีความสำคัญเกี่ยวกับประเด็นหรือไม่อย่างไร มีประโยชน์ต่อคดีอย่างไร โดยแสดงให้เห็นผลความจำเป็นต่อศาลในการอ้างพยานหลักฐาน ซึ่งอาจแถลงโศกจาต่อศาลในวันตรวจพยานหลักฐานหรือแถลงเป็นหนังสือต่อศาลก็ได้

๘.สิทธิการส่งหมายเรียกพยาน

ศาลจะสั่งให้ผู้ร้องส่งหมายเรียกให้แก่พยานเองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๗๐(๑) ประกอบระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา ข้อ ๑๒ เว้นแต่มีเหตุผลความจำเป็น

จริง ๆ ที่ผู้ร้องมีอาจส่งหมายเรียกได้ผู้ร้องต้องยื่นคำแถลงแสดงเหตุผลที่ไม่อาจส่งหมายได้แล้วขอให้ศาลจังหวัดเป็นผู้ส่งหมายให้แก่พยานนั้นแทน

๙.สิทธิการบันทึกคำพยานและการทำคำคัดค้านบันทึกคำพยาน

การบันทึกคำพยานที่ยื่นต่อศาลโดยปกติจะเกิดขึ้นภายหลังจากนัดตรวจพยานหลักฐาน เมื่อศาลเห็นสมควรหรือกรณีที่คู่ความฝ่ายที่อ้างพยานนั้นร้องขอและศาลอนุญาต ศาลอาจกำหนดให้พยานบุคคลใดที่ต้องมาเบิกความเสนอบันทึกคำพยานหรือความเห็นต่อศาลตามประเด็นที่ศาลกำหนดหรือที่คู่ความฝ่ายผู้ร้องขอกำหนดและศาลอนุญาต โดยให้ส่งต้นฉบับบันทึกคำพยานหรือความเห็นต่อศาลและสำเนาแก่คู่ความฝ่ายอื่นทราบล่วงหน้าอย่างน้อย ๓ วันก่อนวันสืบพยาน หรือทำบันทึกคำพยานส่งศาลภายใน ๗ วัน นับแต่ทราบคำสั่งที่ศาลอนุญาต โดยพยานไม่ต้องมาศาล (ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา ข้อ ๑๓)

การไต่สวนพยานหรือการสืบพยานของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลอาจกำหนดให้พยานบุคคลที่ต้องมาเบิกความเสนอบันทึกถ้อยคำยืนยันข้อเท็จจริงหรือความเห็นล่วงหน้าต่อศาลตามประเด็นที่ศาลกำหนด และสำเนาให้คู่กรณีทราบก่อนวันนัดสืบพยานไม่น้อยกว่า ๗ วัน หากคู่กรณีติดใจคัดค้านให้ทำคัดค้านเป็นหนังสือยื่นต่อศาลก่อนวันสืบพยานไม่น้อยกว่า ๓ วัน มิฉะนั้นให้ถือว่าไม่ติดใจคัดค้าน (ข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญข้อ ๔๐ และข้อ ๔๑)

๑๐.สิทธิการตรวจสำนวนก่อนวันสืบพยาน

เป็นกรณีที่ในวันสืบพยานทนายผู้คัดค้านได้อ้างเอกสารไว้และขออนุญาตต่อศาลขอส่งเอกสารภายหลัง แต่ก่อนวันสืบพยาน ดังนั้นก่อนถึงวันสืบพยานผู้ร้องต้องไปตรวจสำนวนหรือเอกสารที่ทนายความผู้คัดค้านยื่นมาก่อนว่าถูกต้องครบถ้วนหรือไม่ การตรวจสำนวนก่อนวันสืบพยานนี้สำคัญมากเพราะผู้ร้องต้องนำมาเพื่อเตรียมการในการสู้คดีในวันสืบพยาน

๑๑.สิทธิการไต่สวนพยานหรือการสืบพยาน

การพิจารณาของศาลให้กระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าคู่ความ หรือผู้ร้องและผู้คัดค้าน การไต่สวนพยานหรือการสืบพยาน ศาลจะดำเนินการไต่สวนพยานหรือสืบพยานหลักฐานต่อเนื่องกัน

ไปทุกวันจนกว่าจะเสร็จการพิจารณา เว้นแต่กรณีมีเหตุสุดวิสัยหรือเหตุจำเป็น ให้ศาลสั่งเลื่อนคดีไปได้ ภายในกำหนดเวลาไม่เกิน ๗ วัน ดังนั้นคู่ความจึงต้องมีความพร้อมและมีเวลาพอเมื่อเป็นผู้ว่าความคดีเลือกตั้ง การสืบพยานในคดีเลือกตั้ง ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบเองตามความเห็นสมควรให้สืบพยานหลักฐานของผู้ร้องก่อน เสร็จแล้วจึงสืบพยานหลักฐานของผู้คัดค้านต่อไป และในการสืบพยานให้ศาลเป็นผู้ซักถามพยานในประเด็นต่างๆ ให้ได้ความครบถ้วน เว้นแต่ศาลเห็นว่ามีความจำเป็นก็อาจอนุญาตให้ผู้ร้องหรือผู้คัดค้านซักถามได้ โดยการซักถามพยานของผู้ร้องหรือผู้คัดค้านจะใช้คำถามนำก็ได้ การสืบพยานโดยระบบการประชุมทางวิดีโอ มีข้อดีทำให้พยานไม่ต้องเผชิญหน้ากับผู้ร้องและผู้คัดค้าน ทำให้พยานมีความเป็นอิสระในการเบิกความตามข้อเท็จจริง มีข้อเสียคือผู้ขอต้องเป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายเองทั้งหมด (ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา ข้อ ๑๒ ข้อ ๑๓ และข้อ ๑๖)

กรณีการไต่สวนของศาลรัฐธรรมนูญให้คู่กรณีซักถามเฉพาะประเด็นที่ศาลกำหนด และให้สืบพยานหลักฐานที่คู่กรณีไม่รับกัน การไต่สวนของศาลหากศาลเห็นว่าคดีใดมีข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพียงพอที่จะพิจารณาวินิจฉัยได้ศาลจะงดการไต่สวนก็ได้ การไต่สวนพยานบุคคลหรือพยานผู้เชี่ยวชาญ ศาลจะเป็นผู้สอบถามเอง และศาลอาจอนุญาตให้คู่กรณีซักถามพยานเพิ่มเติมตามประเด็นและข้อเท็จจริงที่ศาลกำหนดไว้ก็ได้ (ข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญข้อ ๓๖ ข้อ ๓๗ ข้อ ๓๘ ข้อ ๓๙ และข้อ ๔๐)

๑๒. สิทธิการถามพยานในวันไต่สวน

การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเลือกตั้งใช้ระบบไต่สวน ผู้ที่มีหน้าที่ซักถามพยานคือศาล ไม่ว่าจะพยานของฝ่ายผู้ร้อง ผู้คัดค้าน หรือพยานของศาลเอง กรณีที่จะให้ผู้ร้องหรือผู้คัดค้านถามพยานได้ ต้องเป็นกรณีจำเป็นและศาลอนุญาตให้ถามเท่านั้น ซึ่งเป็นกรณีที่แตกต่างไปจากการสืบพยานคดีแพ่งกรณีทั่วไป จากเดิมที่คู่ความเป็นผู้ซักถามพยานมาเป็นการทำหน้าที่ผู้ช่วยศาลค้นหาความจริง บางครั้งอาจจะต้องขอให้ศาลช่วยซักถามพยานในบางจุดที่เราต้องการ ศาลมีอำนาจอย่างเต็มที่ในการงดสืบพยานหากศาลเห็นว่าคดีใดมีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะพิจารณาวินิจฉัยได้แล้ว

และในบางกรณีการซักถามพยานศาลอาจให้คู่ความส่งคำถามเป็นหนังสือก่อนการสืบพยานของศาลก็ได้ (ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา ข้อ ๑๒)

การซักถามพยานในศาลรัฐธรรมนูญคู่กรณีซักถามเฉพาะประเด็นที่ศาลกำหนดและที่คู่กรณีไม่รับ ศาลอนุญาตให้คู่กรณีซักถามพยานเพิ่มเติมตามประเด็นและข้อเท็จจริงที่ศาลกำหนด (ข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญข้อ ๓๖ และข้อ ๓๘)

๑๓. สิทธิการจัดทำคำแถลงการณ์ปิดคดี

เมื่อเสร็จการไต่สวนคู่ความมีสิทธิยื่นคำแถลงการณ์ปิดคดี โดยทำคำแถลงการณ์เป็นหนังสือยื่นต่อศาลภายใน ๕ วันนับแต่เสร็จสิ้นการพิจารณามีฉะนั้นถือว่าไม่ตั้งใจแถลงการณ์ปิดคดี โดยก่อนที่จะมีการจัดทำคำแถลงการณ์ปิดคดี ผู้ว่าคดีในศาลจะต้องยื่นคำแถลงหรือแถลงด้วยวาจาต่อศาลในวันสืบพยานเพื่อขอคัดถ่ายสำเนาคำเบิกความของพยานทั้งสองฝ่ายเพื่อมาจัดทำคำแถลงการณ์ปิดคดี คำแถลงการณ์ปิดคดีฝ่ายผู้ร้องส่วนใหญ่ผู้ร้องจะแสดงเหตุผลข้อดีของพยานฝ่ายผู้ร้อง และแสดงข้อด้อยของพยานฝ่ายผู้คัดค้าน เพื่อชี้ประเด็นหรือโน้มน้าวให้ศาลเห็นตามความเห็นของฝ่ายตน ส่วนคำแถลงการณ์ปิดคดีของผู้คัดค้านสรุปข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานให้ศาลเห็นว่าผู้คัดค้านมีได้กระทำผิดกฎหมายเลือกตั้งและขอให้ศาลวินิจฉัยมีคำสั่งให้ยกคำร้อง (ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา ข้อ ๑๗)

การแถลงการณ์เปิดหรือปิดคดีที่ยื่นต่อศาลรัฐธรรมนูญ คู่กรณีมีสิทธิร้องขอให้มีการแถลงการณ์เปิดหรือปิดคดี ได้โดยต้องทำเป็นหนังสือเว้นแต่ศาลจะให้กระทำด้วยวาจา (ข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญข้อ ๔๓)

๑๔. สิทธิการฟังคำสั่งศาล

ศาลจะอ่านคำสั่งให้คู่ความฟังและปิดคำสั่งไว้หน้าศาลเพื่อให้ทราบโดยทั่วกันและคำสั่งนั้นมีผลทันที หากคู่ความทราบนัดโดยชอบแล้วไม่มาศาลให้ศาลบันทึกไว้ และให้ถือว่าคำสั่งนั้นได้อ่านโดยชอบแล้ว ดังนั้นจึงต้องไปฟังคำสั่งศาลทุกครั้งเพราะจะต้องนำผลของคำสั่งศาลไปปฏิบัติ เช่นกรณีศาลมีคำสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่หรือเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง ศาลจะแจ้งคำสั่งไปยังองค์กรที่

เกี่ยวข้อง คือ ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา นายกรัฐมนตรี สภาท้องถิ่นหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ระเบียบที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกา ข้อ ๒๔ และข้อ ๒๐ และข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญข้อ ๕๖)

๑๕.สิทธิการแจ้งคำสั่งศาล

กรณีศาลมีคำสั่งข้อใดข้อหนึ่งดังต่อไปนี้

(๑)ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น หรือ

(๒)ให้เพิกถอนการสรรหาสมาชิกวุฒิสภา หรือเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น มีผลทำให้ผู้ถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งไม่มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นเวลาหนึ่งปีนับแต่วันที่ศาลมีคำสั่ง(กรณีการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่น) หรือห้าปีนับแต่วันที่ศาลมีคำสั่ง (กรณีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภา) คณะกรรมการการเลือกตั้งต้องดำเนินการจัดการเลือกตั้ง

โดยศาลจะแจ้งคำสั่งไปยังประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา หรือ นายกรัฐมนตรี ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภา ใหม่ หรือเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภา แล้วแต่กรณี หรือแจ้งคำสั่งไปยัง สภาท้องถิ่นหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ใหม่ หรือเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น

บทสรุป

การดำเนินกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับคดีเลือกตั้งของศาลฎีกา ศาลอุทธรณ์ และศาลรัฐธรรมนูญ การพิจารณากระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าคู่ความคือผู้ร้องและผู้คัดค้าน ใช้ระบบไต่สวน หมายความว่า ศาลมีบทบาทอย่างมากในการที่จะเป็นผู้ค้นหาความจริง ศาลมีอำนาจในการออกคำสั่งที่สามารถที่จะเรียกพยานหลักฐานต่างๆ เข้ามาสู่สำนวนของศาลได้ ศาลจะมีบทบาทในการตั้งคำถาม

คู่กรณีในคำถามเป็นทั้งผลดีและผลร้ายกับตัวความนั้น โดยการค้นหาความจริงของศาลในระบบไต่สวน คู่ความมีหน้าที่เพียงช่วยศาลค้นหาความจริงเท่านั้น ดังนั้นคู่ความแต่ละฝ่ายจะต้องติดตามเรื่องราว ข้อเท็จจริงที่ได้จากการที่ศาลซักถามพยานให้ทัน และรู้จักจุดต่างๆ ที่จะซักถามจากพยาน บางครั้งอาจจะ ต้องขอให้ศาลช่วยซักถามพยานในบางประเด็นที่คู่ความต้องการ คู่ความจึงต้องมีความพร้อมและมี เวลาพอเมื่อมีการไต่สวนพยานหรือสืบพยาน

ปัจจุบันความเจริญทางด้านเทคโนโลยีมีการพัฒนาอย่างมาก การสืบพยานหรือการ ดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลโดยระบบการประชุมทางวิดีโอ และให้ถือว่าเป็นการกระทำในห้อง พิเคราะห์ของศาล มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสืบพยานและการดำเนินกระบวนการพิจารณาความผิด เกี่ยวกับคดีเลือกตั้ง ทำให้พยานที่มาเบิกความไม่ต้องเผชิญหน้ากับผู้ร้องหรือผู้คัดค้าน ทำให้พยานมี ความเป็นอิสระในการเบิกความตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นตามที่พยานได้พบเห็นเรื่องราวการกระทำผิด กฎหมายเลือกตั้ง โดยเฉพาะพยานฝ่ายผู้ร้องที่เป็นประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง หากต้องเบิกความเป็น พยานต่อหน้าผู้คัดค้านก็อาจเบิกความด้วยความเกรงใจ หรือเกรงกลัวอิทธิพลหรือกลัวผลร้ายที่อาจ เกิดขึ้นกับตนเองหรือคนใกล้ชิด ซึ่งมีผลทำให้พยานฝ่ายผู้ร้องไม่น่าเชื่อถือเป็นเหตุให้ศาลมีคำสั่งยกคำ ร้องได้

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. โครงการศูนย์กฎหมายสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา, ๒๕๔๖, **สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย**, วิชัย ศรีรัตน์

มหาวิทยาลัยมหิดล. โครงการศึกษาสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ตามกรอบรัฐธรรมนูญในบริบทของสังคมไทย และมาตรฐานสากลระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน. ๒๕๔๙ นายไพโรจน์ พลเพชร และนายณัฐกร ศรีแก้ว

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. เอกสารประกอบการประชุมเชิงวิชาการ, ๒๕๕๗ **เรื่องการดำเนินคดีเลือกตั้ง**.